

TRESOR DELS AVIS

REVISTA D'ETNOGRAFIA MITOLOGIA I FOLKLORE
DE CATALUNYA Y BALEARS

PUBLICADA PER
ANDREU FERRER

SUMARI

De Folklore Balear IV—Andreu Ferrer.—Miscelánea.—Folklore del dia de Sant Juan—Práctiques d'aquest dia—Cançons varies—Francisca Catany.—Comparanses.—Na Catalineta—Cançó popular.—Notes bibliográfiques.

TRESOR DELS AVIS

REVISTA D'ETNOGRAFIA, MITOLOGIA I FOLKLORE

DE CATALUNYA Y BALEARS

DE FOLKLORE BALEAR

IV.

CANÇONETES PER INFANTS

En el nostre darrer article diguerem que caracterisaven les *Joguines infantils* no solament els gestos i moviments amb que'ls menudets acompanyaven les cobles, sinó també que aquestes eren cantades o recitades únicament pels pares, tetes o dides, no amb el fi de mostrarlos-ho, sino per distreurer-les o mourer-les les seues rialles.

Are nos toca parlar de les *Cançonetes per infants* propiament dites, que se diferencien de les *Joguines* en que els pares les reciten a llurs infantons amb el fi de que les aprenguen.

No son, comunment, recitades mai pels nins tots sols, perque son de tal ingenuïtat que al haver-les apreses de memòria de tant de sentir les i repetir-les, están ja empagaits de recitar-les per si sols per considerar-les impròpies de la seua edat i única-ment les dirán per ensenyar les a sos germanets més petits.

Aque-tes *cançonetes* que son abundantíssimes en les Balears, van unes acompanyades de gestos i moviments i altres no, essent

totes com un exercici el més apropiat pel desplegament intel·lectual del nin en sa primera infància. Comensa aquest a emborbollar paraules i a expressar pensaments truncats incomplets, i recitant aquestes cançonetes que apren de memòria, s'exercita continuament en la pronunciació dels mots. Aquestes cobles solen ésser ocasionals, valent-se sos pares per ensenyar-les-hi o fer-les-ho recordar, de la troballa d'un caragol, del vol d'una milana, del remoretjar de les abelles, o sencillament, contant-los els ditets de les mans, etc., amb tot lo qual s'obri la seua imaginació al mateix temps que adquireix més ample coneixement dels sers i objectes que'l rodetgen. Sa melodia o tonada és com la de les *joguines*, senzillíssima i generalment consten de dos o tres compassos a lo més, que se van repetint en tots els versets, poguent així qualsevol infantó retenir-les amb extraordinària facilitat, venguent a ser per ell com l'iniciament del art musical.

Anem, ara sense més preàmbul a donar a conèixer als nostros lectors les classes de *cançonetes* que més abunden en les nostres illes.

Vet-aquí una de les que s'usen mentres se conten els dits dels petitons:

Assó és un,
 assó és un altre;
 tant és aquest
 com aquest altre.
 Aquet corre,
 aquet l'encalsa,
 aquet s'ho mira,
 aquet se gira,
 aquet s'ajeu
 i aquest fa's deu.

Ja haurá endivinat el lector per la contracció *aquet, d'aquest*, que se tracta d'una rima recullida en la Balear Menor.

A continuació en va un altre de mallorquina que també se canta mentres se va pessigant suaument els dits, fent arrufar el derrer pessigant-lo al acabar la cobla que se repeteix fins a quedar arrufats tots els dits:

Pic, pelleric
 ganya, ganya de rupit
 amb un falcó
 tira, tira tu borro;
 un pelut i s'altra, no.
 Cama bomba, pulissó;
 verro, no siguis traïdó,
 lleva un dit
 que no'l te pessic
 lleva'n un altre
 que no te fassa falta.

Altres contant els dits diuen:

Aquest és son pare,
 aquest és sa mare,
 aquest demana pa
 aquest diu que no n'hi ha
 i aixó es sa porcelleta
 que demá l'hem de matá.
 (o be) que fa nyic, nyic nyic...

i mentres acaben la cansó amb el *nyic nyic*, pessiguen o estre-nyen el dit petit del infant fentlò gemegar.

En altres ocasions en lloc de contar els dits se canten altres cançons exercitant-se en juntar les dues manetes com aplaudint. Vet n'aquí algunes:

Mans balletes,
 toca manetes,

...toca-les tú
...qui les tens petitetes.

A Menorca son conegudes amb el genèric nom de «Gracies a Deu» de manera que al intentar un menudet ajuntar les dues manetes els pares diuen que ja sap fer «Gracies a Deu».

Vejau ne una de les cobles que amb tal gest se canten:

Gracies a Deu
mun pare ja vé
mu mare també;
adevall s'escala
hi ha un puput
carregat de seda
i de vellut
qui canta i sona
i fa *¡cu, cut!*

Amb el mateix gest sol cantar-se a Mallorca:

D'avui a vuit dies
nirem a matines
amb ses tamburines
i tamburinades
beques girades
i encesos reinots,
i *fum* pets atlots.

donant-los al dir *fum* un copet en els llabis amb el revés de la mà. Igualment se canta agafant al infantó pel braó i imprimint-li un moviment de vai-vé en la ma:

Ma morta
de tot s'aconhorta

de pa i de vi...
besa aquí... Martí.

Per aquí se recita també la sigüent amb certa veu simulada a posta per excitar la imaginació del nin.

Cabra, cabra cabridera
amb ses potes de cavall
tira amunt i tira avall.
¡Oh, nineta de papé,
si veng aquí te menjaré!
¡Oh, nineta de pedás!
si veng aquí't menjaré's nás...

estirant suaument el nas del infantó en el derrer vers, lo qual li mou les rialles.

A l'illa germana se fa pujar al petit demunt una taula o una cadira i parodiant a un orador se li fa declamar:

Jo sé un sermó
de mel i mató;
campana de plata
i barret de senyó.
He begut vi
i he tornat ví;
he begut vinagre
i he tornat agre;
he begut beb fort (xarop)
i he caigut ben mort.
He begut lleixiu
i he tornat ben víu.

A Mallorca coneixem aquella variant que diu:

Un sermó
de picalató
abaix de sa trona
hei ha un botifarró.

En el pròxim article seguirem l'estudi de les «Cançonetes infantils».

ANDREU FERRER.

MISCELÀNEA

La simpàtica col·laboradora d'aquesta Revista, la Sta. D.ª Francisca Catany nos ha trameses una partida de variants de cançons amb tonada recullides en Son Carrió, Algaida i Ciutat, totes elles molt interessants de les quals parlarem així com anem publicant les tonades corresponents an aquelles cançons. Ademés hi ha posat també una contestació al qüestionari que publicarem l'any passat en el n.º de juny referent al Folklore del dia de Sant Juan i suposat que novament surt el n.º que correspon al mes indicat, trobam que no hi mal dirà la publicació de les pràctiques supersticioses que ella nota. A continuació van també algunes de les cançons que la mateixa col·laboradora nos ha trameses sense tonada.

FOLKLORE DEL DIA DE SANT JUAN

Pràctiques d'aquest dia

Ja descriguerem la típica festa de Sant Juan que se celebra en el llogaret de Son Carrió; vagin idó are, les sigüents *pràcti-*

ques anotades amb l'orde en que sortiren en TRESOR DELS AVIS de Juny de 1923.

Variant de la n.º 1—En aquest dia se veu *ballar* es sol mirant-lo a través d'un vel de punt; però ha d'esser al fi del mig dia.

N.º 4—En Son Carrió se fa ben igual.

La n.º 5—Se creu aquí ben igual; fins hi ha moltes nines que'l dissapte de Sant Juan van a cercar s'aigo des set pous per sembrar el clavellé a l'endemá dematí, i diuen que fan els clavells de set colors.

La 7 se fa igual a Son Carrió i la 10 a Ciutat.

11—Dins Ciutat se poden veure encare nins i nines que juguen a un joc qui consisteix en formar llarques fileres qu'en diuen *taringues*, s'agafen per les mans, i canten, ajonoyant-se al acabar:

Sant Juan pelós
va vestit de seda
amb una candelá
per jonoyar-mos, mos.

I acaben diguent: «*Santos, santos, gloriós*» i al ajonoyar-se se peguen cops pel pit.

També canten:

Sant Juan pelós
va vestit de llana
amb una campana
per jonoyar-mos.

La 12 igual a Ciutat i la 13 a Son Carrió.

14—A Ciutat ho fan, però diuen que s'han d'aixecar a cercar les faves a les dotze de sa nit i a les fosques.

Les números 15 16 17 18 i 19 se fan ben iguals a Ciutat.

20—A Ciutat tiren el plum fus a punt de mig dia, diguent:

Sant Juan pelut
 Sant Juan pelat,
 mostrau-me ses eines
 de s'enamorat.

Sant Juan gran
 Sant Juan petit
 mostrau-me ses eines
 des meu marit.

22—A Ciutat se fa també, però amb la diferencia que, posen quatre gotes de cera; a les tres primeres s'els e posa a cada una el nom d'un pretendent i a la quarta el propi nom de la jova. De les gotes que representen els pretendents la que més s'acosta a la que representa l'atlotà, du el nom del qui s'ha de casar amb ella.

Ademés de les pràctiques ressenyades està també molt extesa la de la *tumbaga* que se fa com segueix:

Passen una tumbaga dins la llaçada d'un cabey i agontant aquest pels dos extrems units, la sospenen dins un tassó amb aigua un poc més de la mitat, però de manera que no toqui l'aigo i cuidant que'l bras de la jova no toqui a cap part. Per la posició violenta en qu'está el bras tremola i la tumbaga oscila en moviment pendular i generalment pega de banda a banda del tassó i li pega cópets fins que per si sola torna quedar inmóvil.

Idó bé. Tants de cops pega an el tassó com anys ha d'estar a casar-se la jova. Aquesta pràctica se fa el día de Sant Juan a mig día.

Altra pràctica hi ha també molt extesa que jo he vista fer dins Palma i a Algaida: és la de les *carxofes*.

El dissapte de Sant Juan a vespre les fadrines van a cuir tres carxofes de cart que se diuen «carxofes de Sant Juan». A cada una hei posen un billet amb el nom de tres dels seus pretendents. Fet aixó, se crema la pelusseta de les tres carxofes, procurant

fer-ho per un igual i se deixen les carxofes a la serena tota la nit. El matí de Sant Juan n'hi sol haver alguna de florida de bell nou, que diuen que és la que du el nom del pretendent que serà el marit de la jova.

CANÇONS

- Are ve es més de maig
que's sol pega pes torrents
nirem a coi floretes
violetes, pensaments.
Desperta-vos si dormiu
i abrasau-vos angelets,
qu'are salten per la Rambla
tota classe d'aucellets.

Ciutat.

Te una tonada especial.

Santa Teresa cosía
en es portal de s'ortet
tenía el Bon Jesuset
dins sa falda qui dormía.
El Bon Jesús hi va aná
—Teresa que fas aquí?
—Jo cus una camieta
per lo meu Bon Jesuset
de fil d'or ben brodadeta
per s'ivern quant ferá fret.

Ciutat.

Sant Josep s'aixeca a l'auba
a l'auba del dematí

i fa una flamadeta
de brotets de romani.
Quant la té ben encés eta
hei posa sucre i canyella
per enconar lo Minyó.
Lo Minyó no vol callá
ni en braços, ni en cadira
sinó que vol reposá
en los braços de María.

Ciutat.

Santa Rosa anava a costura
amb el Bon Jesús davant
i va dir senyora Mestra
gordau me aqueix diamant.
¡Oh quin diamant tan fi!
¡oh quina perla tan fina!
Roseta vina a suquí
t'ensenyaré la doctrina;
La doctrina cristiana
qu'está feta per tuthom
¿sabeu qui la m'ha ensenyada?
el Pare Montission.

Ciutat.

Santa Rita anava a missa
amb un vestit molt hermós
els àngels l'acompanyaven
an el convent del Socós.
Mentres cantaven matines
ella feia oració
demanant an el Senyó

una corona d'espines.

Una espina li va entrá
dins la seva cara hermosa
tot el Cel va devallá
per veure aquella Senyora
tan polida i tan hermosa.

Ciutat.

A Son Carrió acaben afegint hi aquest altre vers:

que a Mallorca no n'hi ha,

El Bon Jesuït
demana mamá
la seua Mareta
el fa estodiá
amb un llibret d'ó
los àngels cantaven,
Marfa ballava
Jusep feia el só
Gloria Patri et Filió.

Quant ses monjes canten
no diuen aixó.

—Idó ¿qué diuen?

—Coses de Deu,
passen el Rosari
a la Mare de Deu.

Ciutat.

Trameses per Na Francisca Catany.

COMPARANSES

Continuació.

- 216 N'hi ha més que mosques (molts)
- 217 Caure com un bunyol dins la mel. (Caure be).
- 218 Caure de grapes, com es oïxos.
- 219 Estar en *lá* com sa Jaia Miquela.
- 220 Nò frissa mai com ets enamorats de Na Pereta.
- 221 Som com es frares, que perdonen però no olviden.
- 222 Milló es sa qui guarda que sa qui cura.
- 223 Més val anar tot sol que mal acompanyat.
- 224 Sebre tant d'una cosa com s'ase d'ensafranar. (No sebrer-ne gens).
- 225 Correr com la bala (molt).
- 226 Correr com el pensament.
- 227 Moll com una figa.
- 228 Blan com s'estopa.
- 229 Venir com l'anell al dit.
- 230 Val més fama que dobbés.
- 231 Val més enginy que forsa.
- 232 Val més un gust que totes ses taronges de Sòller.
- 233 Val més esser cap d'arengada que cova de page 1
- 234 Val més un tort amb sa má que mil i cinc cents qui volen.
- 235 Val més una gota de mel qu'una bota de fel
- 236 Val més un tè que dos te daré.
- 237 Tai pare, tal fiy.
- 238 Petit com un rupit.
- 239 Més llarg qu'un dobbè de fil.
- 240 Més ase qu'en Taleca.
- 241 Més cansat qu'un ase de traginé.
- 242 Més carregat que id. id.

- 43 Flastomar com un carreté.
- 244 L'has feta com Na Kelis.
- 245 L'has feta com Na Beta Gotza.
- 246 Més tosco qu'una espartdenya.
- 247 Més tosco qu'una sabata veyá.
- 248 Més clá que s'aigo.
- 249 Vermey com una tomátiga.
- 250 Pla com es call de sa má.
- 251 Més amarg que fel.
- 252 Prim com es dit,
- 253 Prim com un fil.
- 254 Més tiròs que sa pell de Judes.
- 255 Més gruixat qu'és cós d'un homo.
- 256 Dormir com un sauló (fort).
- 257 Depressa com un llonzí.
- 258 Més llest que ses genetes.
- 259 Val més un bon cap qu'una Ciutat.
- 260 Més lleig que'l dimoni.
- 261 Redó com un garbell.
- 262 Més sabut que Salomó.
- 263 Vermey com la grana.
- 264 Té sa caló d'en Ramis qui suava de janer.
- 265 Gros com un bou.
- 266 Ros com un àngel.
- 267 Dolç com s'arrop.
- 268 Brut com una aranya.

Seguirá.

NA CATALINETA

Allegretto

So-ta l'u-li-ve-ra uli-va

So-ta l'u-li-ve-ra uli-va to-ta l'uli-ve-ra

rit
-ta to-ta l'u-li-ve-ra es-tá

Se canta amb el mateix aire o tonada de *Jo m'en vaig a la cassada*.

- 1 Tota l'ulivera, uliva
tota l'ulivera está,
—mu mare, a sa plassa ballen
mu mare, deixau-m'hi aná.
- 5 No hi vagis. Catalineta,
que tun pare prest vindrá.
Com va essé un quart enfora
son pare ja hi va arribá.
- 9 ¿Hont es na Catalineta?
—Es a la plassa a ballá.
Son pare agafa una corda
i un garrot amb cada ma.

- 13 Sa primera garrotada
un bras li va estrancá.
A la segona garrotada
esmurtida la deixá.
- 17 A la tercera garrotada
ben morta la va deixá.
El día del seu enterru
son pare se va penjá.
- 21 Sa mare, per dins la cuyna
s'esclatava de plurá.
¡Que s'esclati, que es rabenti
que may amb ella estarál.

NOTA —Aquesta cançó es recullida a Menorca, aont se canta amb la mateixa tonada de *Jo m'en vaig a la cassada*. Però a Mallorca n'existeix una variant que canten les nines fent un joc.

Fan una rodona dant-se les mans i una está al mig qu'és *Na Catalineta*. Les qui volten aquesta, van cantant amb una tonada especial, qu'un dia publicarem, si Deu ho vol, i tot cantant sostenen el diàleg amb la del mig. Quant son al punt en que diu que son pare li pega garrotades, la del mig fa l'acció de ser ferida, s'ajeu en terra i fa com qui morir. Al acabar-la, un altre s'hi posa al seu lloc i se repeteix el joc.

Els dos versos primers a Mallorca no se coneixen: en canvi aquí diuen els 5-6 7 i 8 qu'en la variant menorquina no hi son Així:

5—Tant si vé com si no vé
a sa plassa vuy aná
—Idó, ves, Catalineta,
sols per no fer-te enfadá.

Tampoc no se diuen a Mallorca els 19 i 20. I casi tots eis demés son una mica variats.

NOTES BIBLIOGRÁFIQUES

Sembla que hem entrats en una nova época d'activitat en el camp del Folklore. Especialment dins Catalunya, se treballa de cada dia més en la replega del Folklore i en l'estudi especial d'aquesta branca de les ciències humanes.

A Barcelona, comensá a sortir a principis de Janer una revista titulada *La Rondalla del dijous*, la qual com indica el títol dedica el seu fons a la publicació de contarelles populars. Però ademés, ha obertes les seues columnes a la publicació de tota casta d'elements folklòrics, venguin d'ont venguin i en plouen de per tot, de manera que setmanalment n'empl quatre planes de tots els endrets de Catalunya. És aquest un treball de gran profit.

* * *

L'actiu folklorista En Valeri Serra Boldú ha publicat un aplec de *Rondalles Meravelloses* amb il·lustracions d'en Vicens Nubiola. Es un volum de bella presentació editat per l'Editorial Catalana S. A. que honra al autor i a l'Editorial. Tot les sfa enhorabona.

* * *

També ha sortit a Palma un nou volum de rondayes. Es el tom VIII de l'Aplec que publica Mossen Antoni M.ª Alcover amb el pseudónim de «Jordi d'es Recó» amb dibuixos apropiats fets per Francesc de B. Moll. Rebin la nostra felicitació.

* * *

Ademés d'aquestes obres hem tengut ocasió de veure numerosos treballs folklòrics en els periòdics *Gazeta de Vich*, *Vida Cristiana*, *Revista del Centre de Lectura de Reus* i en *La Veu de Catalunya* d'alguns dels quals pensam ocupar mós próximament.

EL TRESOR DELS AVIS publica cada dos mesos un quadern de 16 planes formant amb un any un tom de unes 100 planes.

PREUS DE SUSCRIPCIO

Exemplar.	0'60 pts
Anyada.	3 »

Redacció i Administració: Tip. Cat. de A. Ferrer Ginart
Quatre Cantons 3. Artá (Mallorca)

En aquesta Administració se serveixen les sigüents obres publicades:

Rundayes de Menorca.—Primer volum de Folklore Balear. 2 pts.

Vida Escolar.—*Dietari escolar* molt pràctic i de positius resultats en les escoles a la moderna. Preu: 0'40 pts. exemplar, 4'00 pts. Dna.

Registro General Escolar.—Registre per les escoles aont poden consignarse tots quants de datos necessita un mestre. Engloba tots els registres obligatoris de les escoles nacionals. Ed. A per matrícula de 120 alumnes, 7 pts. exemplar. Ed. B. per matrícula de 88 alumnes, 6 pts. Ed. C. per 64 alumnes, 5 pts.

Nocions de Ortografia mallorquina de utilidat per tothom. Preu 0'75 pts. exemplar i 7'50 pts. Dna.

Cançonetes Menorquines.—Colecció de cançonetes, populars, classificades i anotades. Según volum de Folklore Balear, 2'50 pts.